

آموزش اخلاق حرفه‌ای به شیوه سخنرانی به کارشناسان آزمایشگاه

● دکتر زینب معین توکلی

دندانپزشک، مرکز دندانپزشکی
تخصصی ۶۰۰ نیروی زمینی ارتش
جمهوری اسلامی ایران

● دکتر مجید رضا خلج زاده

متخصص آسیب شناسی، اخلاق پزشکی، گروه اخلاق
پزشکی دانشگاه علوم پزشکی ایران

چکیده

موضوع اخلاق حرفه‌ای در آزمایشگاه پزشکی بسیار مهم و گسترده بوده و به مجموعه رفتارهای حرفه‌ای اعتماد آفرین و ارزشمند کارکنان در برابر بیمار و جامعه اطلاق می‌شود. بروز رفتارهای اخلاقی در آزمایشگاه به خودی خود امکان پذیر نبوده و نیازمند آموزش کارکنان است. آموزش اخلاق حرفه‌ای می‌تواند منجر به تغییر در سطح دانش و نگرش و رفتار اخلاقی حرفه مندان شود. آموزش به روش‌های مختلف انجام شده و یکی از شیوه‌های رایج آموزش اخلاق حرفه‌ای، شیوه سخنرانی است که بر پایه آموزش نظری استوار است. برای ارزیابی تأثیر آموزش اخلاق حرفه‌ای و مقایسه وضعیت دانش و نگرش اخلاقی کارکنان آزمایشگاه، این پژوهش با همکاری ۲۴ نفر از کارشناسان علوم آزمایشگاهی به شیوه مداخله آموزشی و با استفاده از پرسشنامه انجام گرفت. نتیجه اینکه، برگزاری جلسات آموزش اخلاق حرفه‌ای به شیوه سخنرانی قادر است ضمن تأمین رضایتمندی فراگیران، سطح دانش و نگرش اخلاقی پرسنل آزمایشگاه را ارتقاء دهد.

کلیدواژه: اخلاق حرفه‌ای، آموزش، دانش اخلاقی، نگرش اخلاقی

مقدمه

اخلاق حرفه‌ای در آزمایشگاه پزشکی به لحاظ مفهوم بسیار گسترده بوده و دارای ابعاد گوناگونی است. تا کنون تعاریف مختلفی از مفهوم اخلاق حرفه‌ای در پزشکی بیان

شده است. اما این گستردگی ابعاد، موجب دشواری تعریف آن شده است. با این حال اخلاق حرفه‌ای به مجموعه رفتارهای اعتماد آفرین و در خور ستایشی اطلاق می‌شود که پزشکان و کارکنان حرفه‌های پزشکی در قبال جامعه و بیماران از خود بروز داده‌اند و باعث می‌شوند تا با جلب اعتماد آنان به اقدامات تشخیصی و درمانی بپردازند. رفتارهایی مانند ترجیح منافع بیمار بر منافع شخصی، پایبندی به استانداردهای والای اخلاقی، پاسخ دهی به نیازهای جامعه، ابراز داشتن ارزش‌های انسانی، مسئولیت‌پذیری در برابر اقدامات خود و همکاران، تعهد به ارتقای مستمر دانش و مهارت و به کار بستن این دانش و مهارت در جهت منافع بیماران. (۱)

به وجود آمدن این توانمندی‌ها و بروز رفتارهای اخلاقی در آزمایشگاه به خودی خود امکان پذیر نبوده و نیازمند آموزش کارکنان است. چگونگی تربیت حرفه مندان شایسته و اخلاق مدار همواره بخش مهمی از موضوعات مربوط به آموزش اخلاق حرفه‌ای را به خود اختصاص داده است. (۲) سخنرانی رایج‌ترین شیوه ارائه مطالب درسی اخلاق است. گر چه به راحتی قابل اجرا است، اما انتقادات زیادی از آن شده است. از جمله این مطلب که عموماً این روش جذابیت کافی نداشته و برای فراگیران انگیزه مناسب ایجاد نمی‌کند. این روش می‌تواند درجات ساختارمندی متفاوتی داشته باشد. استراتژی آموزشی در این روش استاد محور است. (۳) آموزش به شیوه سخنرانی، بر پایه آموزش نظری و در

روش کار

این پژوهش با همکاری ۲۴ نفر از کارشناسان علوم آزمایشگاهی شاغل در آزمایشگاه‌های دولتی و خصوصی مناطق جغرافیایی شهر تهران که تحت پوشش دانشگاه علوم پزشکی ایران قرار دارد، انجام گرفت. آزمودنی‌های دعوت شده جهت شرکت در این پژوهش، دارای مدرک کاردانی، کارشناسی و کارشناسی ارشد یا دکترا در رشته‌های مختلف علوم آزمایشگاهی (هماتولوژی، بیوشیمی، میکروبی‌شناسی، انگل‌شناسی، ایمنی‌شناسی و ژنتیک)، شاغل در آزمایشگاه تشخیص پزشکی (بیمارستانی، درمانگاهی و مستقل)، علاقه‌مند به مشارکت در تمامی جلسات پژوهش بودند. سر فصل عناوین آموزش داده شده در این تحقیق شامل: اختیار و رضایت آگاهانه، حقیقت‌گویی، حریم خصوصی و رازداری و تعارض در منافع بود.

پرسشنامه این تحقیق در خصوص نگرش اخلاقی کارکنان آزمایشگاه با استفاده از نتایج تحقیق آدلر و همکاران (۹) و پس از بررسی و تغییرات و روا سنجی انجام شده بر روی سنجه‌های پرسشنامه تحقیق یاد شده حاصل شد. همچنین به منظور بررسی دانش اخلاقی پرسش‌های چند گزینه‌ای طراحی شد.

یافته‌ها

۴۶٪ از شرکت‌کنندگان این پژوهش را مردان و ۵۴٪ را زنان تشکیل می‌دادند. میانگین سنی افراد شرکت‌کننده ۳۹ سال بود. برای بررسی دانش اخلاقی شرکت‌کنندگان در مطالعه، از ۱۶ سؤال که نمره دهی آن به صورت صفر و یک بود استفاده شد بنابراین نمره کسب شده برای هر فرد بین ۰ تا ۱۶ بود که برای تفسیر و درک بهتر میانگین‌های این متغیر، نمره به صفر تا ۱۰۰ تبدیل شد و بنابراین نمرات از ۱۰۰ می‌باشند. نگرش اخلاقی پرسشنامه دارای هجده سنجه و با طیف لیکرت پنج قسمتی و با امتیاز دهی بین یک تا پنج بود. رضایتمندی شرکت‌کنندگان نیز با پرسشنامه دارای دو سنجه و با طیف لیکرت پنج قسمتی و با امتیاز دهی بین یک تا پنج بود.

بررسی ارتباط اختلاف نمره نگرش اخلاقی با متغیرهای دموگرافیک نشان داد که بین جنسیت، سطح تحصیلات،

کلاس درس استوار است. هدف اصلی این روش، افزایش سطح شناخت فراگیران نسبت به مباحث اخلاقی است. امروزه مشخص شده که روش آموزش سنتی کارایی لازم را جهت رفع نیازهای عملی و علمی دانشجویان دارا نبوده و استفاده از روش‌های جدید آموزش همچون آموزش فعال، مشارکت فردی، تقابلات گروهی و رویکرد مبتنی بر مساله ضروری است. (۴)

آزمایشگاه‌های پزشکی در ایران از سال ۱۳۸۶ بر اساس استاندارد ابلاغ شده از وزارت بهداشت که برگرفته از ISO 15189 می‌باشد فعالیت می‌نمایند. بخشی از این استاندارد به موضوع رفتار اخلاقی اختصاص یافته است. (۵) آموزش اخلاق حرفه‌ای می‌تواند منجر به تغییر در سطح دانش و نگرش و رفتار اخلاقی حرفه‌مندان شود. دانش اخلاقی حرفه‌مندان پزشکی پیش‌نیاز انجام افعال اخلاقی محسوب می‌شود. تربیت اخلاقی حرفه‌مندان پزشکی می‌تواند باعث ارتقای سطح دانش و نهایتاً رفتار اخلاقی گردد. (۶)

نگرش به معنای احساسات، باورها و واکنش‌های مثبت یا منفی افراد به یک واقعه، پدیده، موضوع یا شخص از طریق درونی‌سازی ساختارهای شناختی است. (۷)

نگرش اخلاقی به ظرفیت پاسخدهی به دیگران به شیوه انسانی اشاره می‌کند. آموزش اخلاق حرفه‌ای دارای سه بعد در هم تنیده دانش اخلاقی، نگرش اخلاقی و مهارت اخلاقی است. (۸)

با توجه به موارد اشاره شده پیرامون موضوع اخلاق حرفه‌ای، خصوصاً مسائل مربوط به آموزش آن، گستردگی نیاز جامعه به خدمات آزمایشگاهی و ضرورت ارتقاء کیفی رابطه بین بیمار و کارکنان حرفه آزمایشگاه تشخیص پزشکی، ضرورت تحقیق درباره وضعیت کارکنان شاغل در آزمایشگاه‌های تشخیص پزشکی از نظر دانش و نگرش اخلاقی قبل و بعد از آموزش اخلاق حرفه‌ای احساس می‌شود.

هدف از این پژوهش مقایسه وضعیت دانش و نگرش اخلاقی با استفاده از میانگین نمره دانش و نگرش اخلاقی کارکنان قبل و بعد از آموزش اخلاق حرفه‌ای به روش سخنرانی است.

شرکت در کلاس‌های آموزشی و سابقه کار با اختلاف نمره نگرش اخلاقی ارتباط معنی داری وجود ندارد. بررسی آماری سایر نتایج حاصل از پرسشنامه‌ها قبل و پس از آموزش کارشناسان آزمایشگاه از نظر امتیاز مربوط به دانش اخلاقی، نگرش اخلاقی و رضایتمندی شرکت کنندگان در دوره آموزشی به طور خلاصه در جدول زیر ارائه می‌شود.

جدول شماره ۱. مقایسه میانگین نمره دانش اخلاقی، نگرش اخلاقی و رضایتمندی شرکت کنندگان قبل و بعد از مداخله آموزشی

مقدار p	میانگین بعد از مطالعه	میانگین قبل از مطالعه	
۰/۰۰۱	۷۳/۴۳±۱۱/۶۹	۳۷/۷۶±۱۸/۸۳	دانش اخلاقی
۰/۰۱۶	۴/۵۲±۰/۴۲	۴/۱۸±۰/۶۲	نگرش اخلاقی
۰/۰۰۱	۴/۷۰±۰/۴۶	۳/۸۳±۰/۸۴	رضایتمندی

بحث و نتیجه گیری

کارشناسان آزمایشگاه مانند سایر حرفه مندان پزشکی در مراکز درمانی و بهداشتی ارتباط مستمری با مراجعه کنندگان و بیماران دارند. وظیفه این حرفه مندان نمونه برداری از بیمار، انجام آزمایش بر روی بیمار یا نمونه‌های حاصل از نمونه برداری و گزارش نتایج آزمایش است. کارشناسان آزمایشگاه به دلیل ماهیت کار خود، علاوه بر مسائل تخصصی نیازمند آشنایی با نحوه ارتباط با بیمار و تعهد و اخلاق حرفه‌ای هستند. در برنامه آموزشی سالیان قبل کارشناسان آزمایشگاه موضوع اخلاق حرفه‌ای چندان مورد توجه قرار نداشت و عموماً فارغ‌التحصیلان سال‌های گذشته این رشته در حالی که روزانه با مراجعه کنندگان و بیماران زیادی برخورد دارند، با موضوع اخلاق حرفه‌ای به طور آکادمیک آشنایی کافی نداشتند. (۱۰) تحلیل آماری نشان می‌دهد که در افراد شرکت کننده در مطالعه، بین میانگین نمره دانش اخلاقی قبل و بعد از مداخله آموزشی اختلاف معنی داری وجود دارد ($p=0/001$).

سطح دانش اخلاقی حرفه مندان پزشکی در تحقیقات مختلف مورد ارزیابی واقع شده است. در تحقیق سیف و همکاران، پزشکان و دانشجویان پزشکی مورد تحقیق، موفق به ارائه پاسخ درست به کمتر از نیمی از پرسش‌های مربوط به مبحث تعهد حرفه‌ای شده بودند. از نظر محققین یاد شده امتیاز دانش اخلاقی کارکنان حرفه‌های پزشکی در ایران در سطح نامناسب اعلام شده است، هرچند این موضوع به معنای نامطلوب بودن رفتار اخلاقی آنان نیست. (۶)

نامناسب بودن سطح دانش اخلاقی دانشجویان پزشکی کارکنان حرفه‌های پزشکی درباره موضوعات اخلاق پزشکی در دیگر کشورها هم مورد توجه قرار گرفته است. (۱۱) در پژوهش حاضر نیز سطح دانش اخلاقی افراد آزمودنی مناسب نبود. این موضوع می‌تواند تأیید کننده عدم وجود سابقه آموزش آکادمیک در این گروه از حرفه مندان پزشکی باشد. البته همانطور که گفته شد نامناسب بودن سطح دانش اخلاقی، الزاماً به معنای عملکرد غیر اخلاقی کارکنان آزمایشگاه پزشکی نیست.

در تحلیل آماری اطلاعات مربوط به افراد شرکت کننده در مطالعه حاضر نشان داده شد که بین میانگین نمره نگرش اخلاقی قبل و بعد از مداخله آموزشی اختلاف معنی داری وجود دارد ($p=0/016$).

بر اساس پژوهش‌های انجام شده، آموزش کارکنان حرفه‌های پزشکی و پرستاری می‌تواند موجبات تغییر در نگرش آنان را فراهم آورده و مقدمه‌ای برای همکاری بیشتر و ارتقای مراقبت‌های بیماران گردد. (۱۲)

هم سو با دیگر تحقیقات، در تحقیق حاضر نیز نگرش اخلاقی کارکنان آزمایشگاه در جهت مثبت تغییر کرد. نشان می‌دهد که با وجود آن که نگرش از جنس باورها و احساسات افراد تلقی می‌شود، اما در بازه یک ماهه تحقیق، نگرش اخلاقی قابل تغییر است.

نتیجه آن که علیرغم وجود مزیت‌ها و محدودیت‌های مختلف در روش‌های آموزش اخلاق حرفه‌ای، برگزاری جلسات آموزشی به شیوه سخنرانی قادر است ضمن تأمین رضایتمندی فراگیران، سطح دانش و نگرش اخلاقی پرسنل آزمایشگاه را ارتقا دهد.

References

- 1- Toward a Normative Definition of medical professionalism. Swick, Herbert. 2000, *Acad. Med.*, pp. 612-616.
- 2- Teaching medical ethics to experienced. Tore Nilstun, Marina Cuttini. 2001, *Journal of Medical Ethics*, pp. 409-412.
- ۳- یزدانی، شهرام. اصلاحات برنامه آموزشی پزشکی عمومی. تهران: مرکز مطالعات و توسعه آموزش پزشکی دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی شهید بهشتی، ۱۳۸۶.
- ۴- روش‌های نوین آموزش اخلاق پزشکی. باقر لاریجانی، الهه متوسلی، ۱۳۸۴. ویژه نامه، مجله دیابت و لیپید ایران (اخلاق در پژوهش‌های بالینی پزشکی). *Vol.4* ، pp 46-39
- 5- INTERNATIONAL STANDARD ISO 15189 -Medical laboratories — Requirements for quality and competence. Geneva, Switzerland : International Organization for standardization ISO, 2012.
- 6- Knowledge of medical professionalism in medical students and physicians at Shahid Beheshti University of Medical Sciences and affiliated hospitals-IRAN. Mehran Seif-Farshad, Shabnam Bazmi, Farzad Amiri, Faeze Fattahi, Mehrzad Kiani. 45, 2016, *Medicine*, Vol. 95.
- 7- Iranian Nurses' Attitudes and Perception towards Patient Advocacy. Mohadeseh Motamed-Jahromi, Abbas Abbaszadeh, Fariba Borhani, Homa Zaher. 2012, *International Scholarly Research Network (ISRN) Nursing*.
- 8- Medical education, palliative care and moral attitude: some objectives and future perspectives. Olthuis G., Dekkers W. 10, 2003, *Med Educ.*, Vol. 37, pp.928-933.
- 9- Differences in ethical attitudes between registered nurses and medical students. Edler. 2003.
- ۱۰- بررسی تطبیقی برنامه درسی رشته کارشناسی علوم آزمایشگاهی در ایران و چند کشور جهان. دکتر فریبا نباتچیان، دکتر ناهید عین‌الهی، دکتر سکینه عباسی، دکتر میترا قریب، دکتر میترا زارع بوانی، ۱، ۱۳۹۴. مجله دانشکده پیراپزشکی دانشگاه علوم پزشکی تهران، *Vol 9*.
- 11- Ethical decision-making at the end of life--knowledge and attitudes of medical students. Weber M, Schildmann J, Schüz J, Herrmann E, Vollmann J, Rittner C. 129, 2004, *Dtsch Med Wochenschr*, Vol. 9, pp. 1556-1560.
- ۱۲- نگرش پزشکان و پرستاران بیمارستان‌های دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی در مورد همکاری با یکدیگر در سال ۱۳۹۲. فریبا برهانی، محمود عباسی، عباس عباس زاده، سیده سولماز موسوی، ۳، ۱۳۹۳. مجله ایرانی اخلاق و تاریخ پزشکی، دوره هفتم، شماره ۳، شهریور، *Vol. 7*.